

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD
POBOČKA V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ
1962

BRNO 1963

Antropologické typy na 1. pohřebišti v Mikulčicích.

Milan Stloukal

Mezi antropology stále ještě není a dlouho asi nebude jednoty v tom, která kritéria jsou nejdůležitější pro určování antropologických typů. Někteří badatelé se opírají pouze o morfologii, jiní, zejména polská vratislavská škola, naopak vycházejí výhradně z údajů metrických a konečně většina antropologů opírá morfologické určení o základní údaje metrické. Tento postup má pravděpodobně zatím nejvíc přívrženců, avšak ani jeho důsledná aplikace není schopna zaručit, že všichni dojdou touto cestou k naprosto stejným výsledkům. Nejde jen o individuální chybu, ale také o to, že antropologické typy a rasy nejsou stabilními jednotkami. Dnes již není pochyby, že jsou formovány nejen evolucí, že se mění časem, ale také jsou silně ovlivněny prostředím. Je tedy pravděpodobné, že jeden a týž typ bude mít poněkud jinou formu v různých dobách a také snad ve stejné době v různých oblastech. A tato odlišnost se projeví pravděpodobně v odchylkách tvarových i metrických.

Z tohoto hlediska má ovšem cenu zjišťovat, jak jsou charakterisovány jednotlivé antropologické typy na různých pohřebištech, také na zhruba současných pohřebištech od sebe značně vzdálených. O typové struktuře 1. pohřebiště v Mikulčicích již byla vydána krátká informace /M. Stloukal, Die ersten anthropologischen Erungenschaften aus Mikulčice, Přebled výzkumů 1960, Brno 1961, 86-87/, podrobné zpracování vyjde letos v Památkách archeologických. V roce 1962 byl tento obraz doplněn metrickými charakteristikami jednotlivých typů, t. j. průměrnými hodnotami hlavních měr a indexů. Na celém pohřebišti byl určen antropologický typ celkem u 40 mužských a 29 ženských lebek. Z mužských lebek bylo přisouzeno nordickému typu 19 lebek, paleoevropskému 9, dinárskému 8 a baltskému typu 4 lebky. Z ženských lebek mělo 18 nejsilnější složku nordickou, 6 dinárskou a u 4 lebek převládaly rysy alpské; u jediné lebky s převahou znaků mediterránních pochopitelně nemá cenu v této souvislosti uvádět metrickou charakteristiku.

Konkrétní průměrné hodnoty skupiny lebek přisouzených jednotlivým typům jsou uvedeny v připojených tabulkách. Vyplývá z nich, že mužské nordické lebky jsou dlouhé, úzké, středně vysoké, mají středně široký a vysoký obličej a středně vysoký horní obličej. V indexech je průměr dolichokranní, orthokranní, akrokraní, eurymetopní, týlní index střední hodnoty, leptoprosopní, leptenní, mesokonchní, leptorrhinní, brachystaphylinní, orthognatní, mesomandibulární, kočkův index je střední hodnoty, kapacita aristencephalní a výška postavy nadstřední. Sledujeme-li analýsu rozdělení, dojde k určitým drobným odchylkám proti průměrným hodnotám u dvou indexů. U indexu délkošířkového spadá většina mužských nordických lebek už mezi mesokranní a u týlního indexu je těžiště v hodnotách vysokých.

Paleoevropské lebky jsou v průměru absolutně dlouhé, úzké, středně vysoké, středně širokého obličej a středně vysokého obličej i horního obličej. Indexy jsou mesokranní, orthokranní, metriokranní, eurymetopní, týlní index vysoký, mesoprosopní, mesenní, chamaekonchní, mesorrhinní, brachystaphylinní, orthognatní a eurymandibulární, kočkův výškový index je opět střední hodnoty, kapacita lebky aristencephalní a výška postavy vysoká. V analýse rozdělení se odlišně jeví především absolutní šířka obličej, která většinou spadá už do skupiny širokých hod-

not. To se ostatně projevuje i na obou indexech obličejových, kde jsou silně zastoupeny hodnoty eury. U výšky postavy je pak převaha vysokých nepatrná a těžiště by měla správně ležet ve skupině nadstřední.

Metrické charakteristiky antropologických typů u mužských lebek.

Míra nebo index	nordik	paleoeur.	dinár	baltik
Největší délka lebky /1/	187,7	188,1	180,7	184,7
Největší šířka lebky /8/	140,4	142,0	149,1	150,2
Výška lebky /17/	137,6	138,3	135,1	137,2
Bizygomatická šířka /45/	130,7	135,1	134,2	137,0
Výška obličeje /47/	124,5	117,7	123,5	118,7
Výška horního obličeje /48/	73,7	69,7	74,4	70,0
Délkošířkový index lebky /I 1/	74,9	75,5	82,5	81,4
Délkovýškový index lebky /I 2/	73,4	73,6	75,2	74,3
Šířkovýškový index lebky /I 3/	98,0	97,5	90,3	91,3
Frontoparietální index /I 13/	70,7	70,2	65,6	65,4
Týlní index /I 29/	88,7	90,2	90,5	81,0
Obličejový index /I 38/	94,8	87,6	92,1	88,0
Index horního obličeje /I 39/	56,2	51,6	55,5	51,1
Index očníce /I 42/	81,7	74,5	83,4	73,2
Index nosu /I 48/	46,8	49,5	44,7	50,1
Index patra /I 58/	86,5	89,5	88,3	93,4
Alveolární index /I 60/	93,8	90,9	94,3	93,4
Kočkův výškový index	83,9	83,9	81,8	81,9
Frontomandibulární index /Škerlj/	101,9	106,6	109,9	112,6
Kapacita lebky	1504,8	1536,3	1541,2	1592,5
Výška postavy	168,2	170,4	168,0	172,4

Metrické charakteristiky antropologických typů u ženských lebek.

Míra nebo index	nordik	dinár	alpín
Největší délka lebky /1/	180,8	170,2	178,2
Největší šířka lebky /8/	138,1	144,4	141,5
Výška lebky /17/	132,4	131,2	133,5
Bizygomatická šířka /45/	124,9	125,2	127,2
Výška obličeje /47/	116,7	108,2	108,5
Výška horního obličeje /48/	70,2	65,3	65,2
Délkošířkový index lebky /I 1/	76,2	85,1	79,4
Délkovýškový index lebky /I 2/	73,1	76,7	74,9
Šířkovýškový index lebky /I 3/	95,9	91,6	94,4
Frontoparietální index /I 13/	69,8	64,8	68,6
Týlní index /I 29/	89,1	87,2	83,9
Obličejový index /I 38/	94,4	88,6	85,3
Index horního obličeje /I 39/	57,1	53,5	51,3
Index očníce /I 42/	83,6	84,6	79,2
Index nosu /I 48/	45,3	48,6	52,3
Index patra /I 58/	89,7	94,9	94,3
Alveolární index /I 60/	95,3	92,7	92,0
Kočkův výškový index	82,9	81,2	83,6

Frontomandibulární index /Škerlj/	101,2	101,3	96,9
Kapacita lebky	1376,1	1384,5	1397,2
Výška postavy	159,4	158,5	156,9

Od lebek nordických se po metrické stránce paleoevropské lebky odlišují v několika charakteristikách. V absolutních mírách mají nordici užší a vyšší obličej, v indexech jsou trochu více dolichokranní a akrokranní, hlavní rozdíly jsou však v části obličejové. Nordici mají užší obličej, užší nos, vyšší očníce a užší dolní čelist.

Třetí skupinou jsou lebky dinárské. V absolutních rozměrech jsou středně dlouhé, středně široké a středně vysoké, mají středně široký a vysoký obličej a středně vysoký horní obličej. Indexy jsou brachykranní, hypsikranní, tapeinokranní, stenometopní, týlní index vysoký, leptoprosopní a leptenní, mesokonchní a leptorrhinní, brachystaphylinní, orthognatní, eurymandibulární a středně vysokého indexu Kočkova. Kapacita lebky je aristencephalní, výška postavy nadstřední. U tohoto typu se charakteristika pomocí průměrných hodnot plně shoduje s analýsou rozdělení.

Dinárské lebky se od předchozích dvou typů odlišují hned v základních absolutních měřích, mají kratší a širší mozkovnu, a v nejdůležitějších indexech - jsou brachykranní, hypsikranní a tapeinokranní a zejména výrazně stenometopní. V obličejové části se dinárské lebky velmi přibližují po metrické stránce lebkám nordickým, liší se vlastně jen svou větší bizygomatickou šířkou a větší výškou horního obličej. Daleko větší jsou difference mezi dinárským typem a lebkami paleoevropskými, a to právě v rozměrech i indexech obličejové části.

Posledním typem, který je zastoupen mezi mužskými lebkami, je typ baltský. Lebky v absolutních rozměrech dlouhé, středně široké, středně vysoké, širokého obličej a středně vysokého obličej i horního obličej. V indexech brachykranní, orthokranní, tapeinokranní, stenometopní, nízkého týlu, mesoprosopní a mesenní, chamaekonchní a mesorrhinní, brachystaphylinní, orthognatní, eurymandibulární a středně vysokého Kočkova indexu. Kapacita je opět aristencephalní a postava vysoká. Analýza rozdělení se s průměrnými hodnotami shoduje až na jedinou výjimku u indexu transversálně frontoparietálního, kde je většina lebek matriometopních.

Baltský typ se metrickými charakteristikami velmi blíží typu paleoevropskému, odlišuje se jen větší absolutní šířkou mozkovny a pak v indexech; je brachykranní, tapeinokranní, stenometopní a má nízký týl. Prvními čtyřmi body se blíží tato skupina typu dinárskému, nízký týl se vyskytuje v malém množství u typu nordického.

Ženské nordické lebky jsou ve slovním vyjádření dlouhé, středně široké a vysoké, mají středně široký obličej a vysoký obličej i horní obličej. V indexech jsou průměry mesokranní, orthokranní, metriokranní, eurymetopní, středně vysokého týlu, leptoprosopní a leptenní, mesokonchní a leptorrhinní, brachystaphylinní, orthognatní, mesomandibulární, Kočkův index je středních hodnot, kapacita aristencephalní. Postava vysoká. Sledujeme-li analýzu rozdělení, vznikne jiný obraz jediné u výšky lebky, kde je většina rozměrů středních. Proti metrické charakteristice nordického typu u mužů dochází k několika celkem nepodstatným a zcela pochopitelným rozdílům. Ženské lebky jsou absolutně širší, což se také projevuje v

mírně vyšších hodnotách indexu délkošířkového a také v nižších hodnotách indexu šířkovjřskového.

Dinárské lebky jsou u žen v průměru středně dlouhé, středně široké a středně vysoké, mají středně široký obličej a středně vysoký obličej i horní obličej. V indexech jsou v průměru stabilně hyperbrachykranni, hypsikranni a tapeinokranni, stenometopní, mají středně vysoký týl, mesoprosopní, mesenní, mesokonchní, mesorrhilní, brachystaphylínní, orthognatní a mesomandibulární, Kočkov index je v průměru střední hodnoty, kapacita aristencephalní a postava nadstřední. Při analýze rozdělení vynikne diference v absolutní šířce mozkovny, kde většina je široká a naopak v indexu délkošířkovém, kde většina je pouze brachykranni. Diference proti mužské dinárské serii spočívá v tom, že ženské lebky nemají tak vysoký obličej, což se projevuje v nižších hodnotách obou indexů obličejových a také ve vyšší hodnotě nosního indexu. Rozdíl v indexu frontomandibulárním je snadno vysvětlitelný odlišností mezi ženskými a mužskými lebkami.

Třetí typ, alpský, není v mužské serii jako hlavní typ vůbec zastoupen. Vyznačuje se v průměru dlouhými, středně širokými a vysokými lebkami, širokým obličejem a středně vysokým obličejem i horním obličejem. V indexech je mesokranni, ale na hranici brachykrannie, orthokranni, metriokranni, metriometopní, nízkého týlu, mesoprosopní a mesenní, mesokonchní a chamaerrhinní, brachystaphylínní, orthognatní a mesomandibulární, kočkov index je střední hodnoty, kapacita aristencephalní a postava nadstřední. Analýza rozdělení v této malé serii celkem odpovídá průměrným hodnotám. Tyto metrické charakteristiky ovšem neodpovídají představě alpského typu. Je ovšem třeba připomenout především, že k dispozici tu jsou pouze čtyři lebky, které byly typovány jako alpské a při tom ještě v některých metrických charakteristikách se bylo možno opřít pouze o dva údaje. Kromě toho je alpský typ v této serii nejméně vyhraněn, alpské lebky mají proti ostatním typům největší příměs cizích prvků.

Metrické charakteristiky jsou nedostačující k tomu, abychom na jejich základě stanovili příbuznosti jednotlivých typů a kromě toho je náš materiál příliš málo početný k takovým závěrům. Přece však, což je pochopitelné, můžeme konstatovat shodu některých metrických charakteristik mezi jednotlivými typy. Sledujeme-li tyto shody, zařadí se čtyři zkoumané antropologické typy v mužské serii do kruhu tak, že každý typ má nejvíce shod se svými sousedy a nejméně s typem protilehlým:

nordik - dinár

paleoeuropid - baltik

Při tom největší shody jsou vždy mezi dvojicí na téže řádce, tedy mezi nordiky a dinárci na jedné straně a mezi paleoeuropidy a baltiky na straně druhé. V ženské serii je možno z tohoto hlediska seřadit tři typy tak, že alpský typ se octne uprostřed mezi typem nordickým a dinárským. Na výhrady proti tomuto postavení alpského typu bylo upozorněno již v předchozím textu.

Anthropologische Typen auf dem 1. Gräberfeld in Mikulčice.

In der Frage der Bestimmung anthropologischer Typen auf prähistorischem Knochenmaterial herrscht unter den Anthropologen noch keine Einigkeit, besonders wo es sich um die Bedeutung der metrischen Charakteristik in diesem Zusammenhang handelt. Die Typenanalyse der Schädel vom 1. Gräberfeld in Mikulčice stützt sich vor allem auf die Bewertung der gesamten Schädelformen, also auf die Morphologie. Bei den Schädeln desselben anthropologischen Typus rechnete man dann die Durchschnittswerte der einzelnen Masse und Indexe aus und gerade diese Durchschnitte werden in diesem Artikel wiedergegeben. Die Tabellen dieser Durchschnittswerte werden im Text auch durch die Bewertung der Verteilungsanalyse der Schädel ergänzt, die demselben Typus zuerkannt sind. Die metrischen Charakteristiken genügen gewiss nicht dazu, von einer Verwandtschaft einzelner Typen zu sprechen, allerdings stehen sich einige Gruppen in dieser Hinsicht näher als andere. In der Serie von Männerschädeln sehen wir vor allem eine Verwandtschaft zwischen zwei Typenarten, zwischen der nordlichen und danischen Schädelgruppe und zwischen dem paleoeuropäischen und baltischen Typus.

- - -

Další nález slovanského kostrového hrobu z Kurovic, okr. Kroměříž.

J. Skutil

K dřívějším zprávám o nálezech slovanských kostrových hrobů v Kuroviciích u Holešova /srv. I. L. Červinka, Slované na Moravě a říše velkomoravská, 1928, 153, k další jeho zprávě z r. 1939, že ve škole je uložen inventář jiného hrobu, nutno uvést, že r. 1962 tyto nálezy již v místní škole nebyly/ dodávám, že Ant. Coufal z Kurovic č. 25 vykopal r. 1962 v opuštěné cihelně jižně Kurovic, ležící za polní cestou vedoucí od hřbitova, slovanský kostrový hrob, který poskytl železný meč, francisku, zbytek ostruhy, pásy a držadlo ze zbytků železného kování dřevěného vědra. Všechny tři nálezy ukazují na rozsáhlejší hřbitov, který by zasluhoval pozornosti.

Ein weiteres slawisches Skelettgrab aus Kurovice, Bez. Kroměříž.

In Kurovice bei Holešov wurde im Jahre 1962 in einer alten Sandgrube hinter dem Friedhofe ein slawisches Skelettgrab entdeckt, das neben einem Schwerte einige weitere eiserne Gegenstände lieferte und das gewiss mit 2 schon früher dort entdeckten gleichzeitigen ähnlichen Skelettgräbern auf einen grösseren slawischen Begräbnisplatz hinweist.

P ř e h l e d v ý z k u m ů 1962.

Vydává: Archeologický ústav ČSAV, pobočka v Brně,
Sady osvobození 19/23.

Odpoředný redaktor: PhDr. et Dr. Sc. Josef Roulík.

Redaktoři: PhDr. Jiří Říhový a PhDr. Anna Medunová.

Překlady: R. Tichý, C. Sc. a E. Tichá.

Kresby: J. Jaša.

Na titulní stránce: Záchytná ploténka ostruhy ze slovanského
kostrového hröbu v Mikulčicích.

Vydáno jako rukopis - 400 kusů - neprodejné.

